

Het dossier-in-actie: vouw- en ontvouwpraktijken in juridische waarheidsvinding*

Irene van Oorschot

Zijn strafrechters nu waarheidsvinders of vooral motiverende beslissers? Rechters zijn natuurlijk geen wetenschappers, maar vooralsnog is een begrip van 'wat er nu echt is gebeurd' een voorwaarde om tot legitieme oordelen te komen. In dit stuk laat ik zien dat je, voor een goed begrip van de lokale organisatie van juridische waarheden, het dossier bijzonder serieus moet nemen. Want hoe kan een dossier eigenlijk de waarheid spreken? Hoe transporteert – en dus transformeert – het bewijsstukken? En hoe wordt het dossier dan vervolgens ingezet ter terechtzitting? Ik laat zien dat het dossier enerzijds obsessief plaats en actoren traceert, omdat het slechts dan juridisch geldige bewijsstukken kan transporteren. Aan de andere kant maakt het een gedeelte van de transformaties die het aanbrengt onzichtbaar: in de vertaling van een gesprek op straat of in de verhoorkamer naar een geschreven document brengt het onherroepelijk transformaties aan. Niet alleen de feiten 'in' het dossier, maar ook deze transformaties – de geschiedenis van het dossier die het in zich heeft gevouwen – worden dan onderdeel van de strijd ter terechtzitting. Transparant doorgeefluik van feiten, of toch een transformerend, gevouwen object? Het dossier is, in de juridische praktijk, beide: een recalcitrant object dat zijn geschiedenis nooit volledig achter zich laat.

Trefwoorden: Gevouwen object, dossiers, waarheid, juridische praktijk, temporaliteit

In medias res

Onze verdachte, Dirk Kroos¹, wordt beschuldigd van inbraak, diefstal, en vernieling in het huis van zijn ex-vriendin. Volgens de tenlastelegging – de door het Openbaar Ministerie opgestelde opsomming van de feiten – zou hij in de zomer van 2013 haar huis zijn binnengeklommen door een openstaand dakraam, en daar een tijdje hebben gewoond terwijl zij in het buitenland verkeerde. In die tijd zou hij wat spullen uit het huis hebben gehaald en schade hebben toegebracht aan huishoudelijke apparaten in het huis. Dirk is nog erg jong, maar maakt geen

* De auteur wenst de twee reviewers te bedanken voor hun scherpe en productieve commentaar op een eerdere versie van dit stuk. Grote dank gaat ook uit naar de overige leden van de gastredactie – Ruth Benschop, Jaron Harambam en Martine de Rooij – en natuurlijk in het bijzonder naar Amade M'charek: haar feedback is van immense waarde geweest voor deze analyse.

1 Alle namen van verdachten, agenten, slachtoffers en getuigen zijn uiteraard gefingeerd. Waar nodig heb ik ook de data en plaatsen van specifieke misdrijven veranderd.

zenuwachtige indruk als hij wordt ondervraagd door de rechter en de officier van justitie. Zijn advocaat heeft immers een uitgebreid verweer voorbereid. Na wat inleidende opmerkingen stelt de advocaat:

‘Wat betreft de inbraak is er slecht één getuigenverklaring, en die voldoet niet: zo worden er geen essentiële kenmerken van de verdachte genoemd. Hoe kunnen wij dan zeker weten dat het inderdaad de cliënt was die daar binnengeklommen is? De politie heeft nooit een Oslo-confrontatie² gedaan met deze ene getuige, dus die identificatie is moeilijk te maken. Wat betreft de goederen die zijn ontvreemd: nogmaals, deze ene getuige heeft de cliënt niet zien slepen met deze spullen. Dan is er nog die andere verklaring, van het slachtoffer: die staat vol tegenstrijdigheden. Steeds geeft ze weer een andere periode aan waarin ze niet thuis zou zijn geweest in de zomer. En er staan pertinente onjuistheden in: zelf zegt ze dat ze niet wist dat cliënt een enkelband [voor huisarrest] heeft gehad; nou, dat wist ze wel, want ze heeft zelf eerder meegewerkt aan de surveillance van de cliënt, toen hij en zij nog een stel waren! Wat helemaal raar is: in haar aangifte rept ze niet over de goederen die verdwenen zouden zijn, en in haar vordering [vordering benadeelde partij] heeft ze het ineens over gestolen goederen met een waarde van 1000 euro. En van de beschadigingen in het huis zie ik nergens foto’s in het dossier. Daarnaast, meneer de politierechter: in het proces-verbaal van het verhoor van de cliënt, opgemaakt door de verbalisanten, zie ik ineens, in het antwoord van mijn cliënt op een vraag, de frase, “diefstal, niet gekwal.”, wat dan natuurlijk staat voor “diefstal, niet gekwalificeerd”. Maar dat zeggen verdachten nooit zo – dus wie is er hier aan het woord, de verbalisant [agent] of de verdachte? Nog een laatste punt, meneer de politierechter: de aangeefster zegt verder: “alle burens hebben het gezien”, maar waarom zijn die niet gehoord? Ik denk dat ze wel gehoord zijn, maar niet in het dossier aanwezig zijn. Verder zou er een sporenonderzoek worden gedaan, hiertoe is opdracht gegeven, maar verder zie ik de resultaten daarvan niet terug in het dossier! Dus zo is het bewijs flinterdun, en lijkt het erop dat ontlastend bewijs uit het dossier is gelaten.’

Steeds verwijzend naar de verschillende bewijsstukken in het dossier probeert de advocaat het verhaal van het Openbaar Ministerie te ontkrachten. Het dossier is hier geïmpliceerd in een strijd over de waarheid: wat is er nu echt gebeurd, en wie zit er achter?

Als een buurman de verdachte – die de buurman nog kende uit de tijd dat verdachte samen was met zijn vriendin, de buurvrouw – wel zegt te hebben *herkend*, maar niet expliciet heeft *beschreven* in zijn getuigenverklaring, kan deze getuigenverklaring dan wel dienen ter identificatie van de verdachte? Het verhaal van het slachtoffer, de ex-vriendin van de verdachte, is daarnaast nogal onsamenhangend. Ook lijkt ze een slaatje te willen slaan uit de procedure door een grote vordering in te dienen, en lijkt ze zelfs te liegen over haar vakantieperiode. Is haar

2 De zogenaamde ‘line-up’ waar getuigen de verdachte uit moeten selecteren.

verklaring in dit licht nog geloofwaardig? Wat zegt het ons nog over het werkelijk gebeurde?

Het verweer van de advocaat is hier echter niet alleen een interpretatie van de verhalen 'in' het dossier; hij vertelt ons ook een verhaal *over het dossier zelf*. Ten eerste betwist de raadsman de neutrale, rapporterende rol van het document dat verslag uitbrengt van het verhoor met de verdachte. Hij suggereert dat ijverige verbalisanten zo gebrand zijn geweest op het 'kneden' van hun verslag van het verhoor dat onduidelijk is geworden wie aan het woord is. Als de agenten in hun verslaglegging de woorden van de verdachte hebben aangevuld met termen als, 'diefstal, niet gekwal.', hoe kunnen we ook de overige woorden van de verdachte in het verhoor nog lezen als werkelijk de zijne? Ten tweede suggereert de advocaat dat het dossier slechts een gedeeltelijke weergave is van alle opsporingsactiviteiten van de politie: de politie zou wel meer getuigen hebben gesproken, maar hun verklaringen niet in het dossier hebben opgenomen. Daarnaast spreekt de politie van een sporenonderzoek, maar ook hiervan ziet hij niets terug in het dossier. Op het spel staan nu niet een aantal verklaringen *in* het dossier, maar juist de merkwaardige *afwezigheid* van een aantal mogelijk ontlastende bewijsstukken; niet de inhoud van het dossier, maar zijn begrenzing.

Het dossier heeft in deze praktijk dus een januskop: zijn ene gezicht is dat van een neutrale drager van uitspraken over de werkelijkheid; zijn andere gezicht is dat van een object dat actief transformeert en zelf een complexe geschiedenis heeft. Hoe is nu deze tweeledige rol van het dossier te begrijpen?

Juridische waarheidsproducties: gesproken en geschreven woorden

In het Nederlandse inquisitoir strafrecht is waarheidsvinding een centrale taak van de rechter. Om een correcte toepassing van abstracte gedragsnormen te verzekeren, speelt de Nederlandse strafrechter een actieve rol in het beantwoorden van de vragen: wat is er nu echt gebeurd, en wie zit erachter? 'Als waarheidsbegrip binnen het strafrecht geldt dan ook "het werkelijk gebeurde", de materiële waarheid', (Crijns en Van der Meij 2005: 48). Waarheid is daarmee nog niet het *doel* van juridische praktijken: waarheid is in het strafrecht een *middel* om uiteindelijk een oordeel te kunnen vellen (Crijns en Van der Meij 2005). De rechter is, volgens Huls (2006), primair dan ook geen waarheidsvinder, maar een 'motiverende beslisser'.

Waarheid mag dan ondergeschikt zijn aan besluitvormende en -legitimerende praktijken, maar dan nog is een begrip van het 'werkelijk gebeurde' een voorwaarde om tot die beslissingen te komen. Dat wil zeggen: recht moet zich ook 'epistemisch' verhouden tot de werkelijkheid waar het over vonnist (Valverde 2003; Teubner 1989). Deze waarheden, benadrukken rechtssociologen, worden niet zomaar *gevonden*, maar zijn de uitkomst van een aantal betekenisgevende praktijken die zich rondom het feit en de persoonlijke omstandigheden van de verdachte ontpinnen. Zo vestigen een aantal toonaangevende studies de aandacht op de verbale interacties ter terechtzitting (Atkinson en Drew 1979; Bennett en Feldman 1981; Conley en O'Barr 1998; Jackson 1990, 1996; Komter

2000; Matoesian 1993; Travers en Manzo 1997; voor een evaluerend overzicht van dit veld, zie Dingwall 2000). Deze studies suggereren dat juridische waarheden product zijn van een strijd tussen verschillende verhalen over het 'werkelijk gebeurde', en dat culturele betekenissen en de sociale en institutionele machtsposities van de actoren ter terechtzitting in deze praktijken worden geïmpliceerd.

Omdat deze studies voornamelijk zijn gedaan in Angelsaksische juridische contexten speelt het dossier echter een minimale rol in deze benaderingen, om de simpele reden dat deze systemen minder met dossiers werken dan het Nederlandse strafrechtelijk systeem. Angelsaksisch bewijsrecht is meer fonocentrisch (Derrida 1967) omdat het voornamelijk mondelinge verklaringen afgegeven door (fysiek) aanwezige getuigen(-deskundigen) erkent als bewijsstukken. In de Nederlandse context worden deze verklaringen echter toevertrouwd aan papier, dat dan terechtkomt in een door het Openbaar Ministerie opgesteld dossier. Op deze manier krijgen dossiers een 'waarheidsfunctie' toebedeeld (Vismann 2008). Ze mediëren epistemische toegang tot het 'werkelijk gebeurde'.

Toch heeft een dossier een zekere recalcitrantie in deze 'epistemische praktijken' (Lynch 1993). De relatief spaarzame literatuur over dossiers onderstreept dat een dossier niet voor zichzelf spreekt, maar dat de actoren die zich eromheen verzamelen er steeds actief verhalen uit moeten extraheren. We zien een dergelijke focus bijvoorbeeld in het werk van Scheffer (2003, 2004, 2005, 2006, 2007) en dat van Latour (2010). Zo traceert Scheffer het 'dossier-werk' (2004) van advocaten, en illustreert hoe verweren tot stand komen in zowel 'face-to-face interaction' tussen cliënt en advocaat, als in de 'face-to-file interaction' (2005: 75) tussen advocaat en dossier. Centraal in dit werk staat steeds de manier waarop de informatie in het dossier verweven raakt in de productie van een verhaal over het 'werkelijk gebeurde'. Hoewel zijn discussie van dossierwerk zich niet expliciet richt op de constructie van een 'waarheid', beschrijft ook Latour (2010) hoe de dossiers van de Conseil d'Etat (het Franse equivalent van de Raad van State) onderwerp worden van samenvattende praktijken. Dit dossierwerk bestaat uit de destillatie van de precieze juridische kwestie (de *moyen*) uit de omvangrijke dossiers.

Het dossier verschijnt in dit werk als een belangrijk object in juridische werkpraktijken, maar ook hier zien we een nadruk op de *tekstuele inhoud* van het dossier. Vragen die steeds centraal staan zijn: welke verschillende verhalen zitten er 'in' het dossier, of kunnen we er, 'like diamonds [...] from the ore', (Latour 2010: 212) uit opgraven? Echter, een dossier is niet slechts een tekst (Van Oorschot 2014). De eerder geciteerde advocaat gebruikt namelijk niet alleen de verschillende narratieven 'in' het dossier om een verhaal te reconstrueren over het 'werkelijk gebeurde'; ook het *dossier zelf* wordt hier geïmpliceerd in de actie. De recalcitrantie van een dossier bestaat dus niet slechts uit bijvoorbeeld onsamenhangende of ongelooftwaardige bewijsstukken of moeilijk te reconstrueren tijdlijnen; ook verschijnt het als een '*made object, with a history*' (M'charek 2014: 46).

Gevouwen object, ontvouwende praktijken: een aanzet

M'chareks (2014) notie van het 'gevouwen object' is hier een bijzonder behulpzaam concept om deze tweede recalcitrantie van het dossier te begrijpen. Gevouwen objecten, zo illustreert M'charek aan de hand van een drietal narratieven over de wordingsgeschiedenis van de eerste genetische kaart van de mens, de zogenoemde Anderson-sequentie, zijn objecten die hun geschiedenis in zichzelf gevouwen dragen. Deze geschiedenis is een verknoping van tijden en plaatsen: 'the essence of the folded object [...] lies in the intricate ways in which it gathers heterogeneous spaces and temporalities together' (2014: 33). In bepaalde praktijken – bijvoorbeeld laboratoriumonderzoek – laat deze Anderson-sequentie zich onproblematisch gebruiken, bijvoorbeeld als ze wordt ingezet ter vergelijking met andere genetische sequenties. Op deze momenten verbergt ze de manier waarop ze tijden, plaatsen en actoren heeft verknoot: 'Once made, they appear to be independent of human action, "thrown at us" and assuming an allegedly stable state' (ibid.: 30). Het dossier, zo suggereert het vignet in de introductie, kan op vergelijkbare wijze gebruikt worden als een stabiele, neutrale container van bewijs. Maar dit put de mogelijkheden van het dossier niet uit. Het gaat de advocaat niet enkel om wat er aan verhaal en informatie 'in' het dossier zit, maar ook: *hoe* er materiaal in het dossier terecht is gekomen, wat er *niet* in het dossier aanwezig is, welke tenlastelegging het dossier anticipeert, en wat het dossier *onzichtbaar* maakt.

M'charek (2014) stelt echter dat de verschillende tijden en plaatsen in dit gevouwen object aanwezig blijven. 'It indexes and enacts its history' (ibid.: 29), ook al is deze geschiedenis niet altijd direct zichtbaar. M'chareks inspanningen bestaan precies uit het uitvouwen en herplooien van dit object. Dit betekent dat zij de verschillende tijden en plaatsen die erin verknoot zijn geraakt tracht te traceren. Waar en hoe is dit object *gemaakt*? Op welke manier zijn tijden en plaatsen precies verknoot geraakt? Maar ook: hoe maakt het zijn geschiedenis onzichtbaar, en waar verraadt het iets over zijn eigen geschiedenis? Dit openvouwen is niet slechts een academische oefening: de advocaat in het voorgaande stelt precies deze vragen als hij de ondervraging van de verdachte verschuift naar een ondervraging van het dossier.

Na een korte uiteenzetting van mijn etnografische aanpak, zal ik deze advocaat – en anderen die ik heb geobserveerd – verder volgen in hun uitvouwende praktijken. Een dergelijke exercitie vraagt ten eerste om een begrip van de manieren waarop het dossier gevouwen raakt, met een specifieke nadruk op de vraag hoe het dossier toegang tot het werkelijk gebeurde medieert, en welke tijden en plaatsen het (on)zichtbaar maakt. Daarna beschrijf ik de manier waarop het dossier al dan niet opengevouwen wordt op de terechtzitting door officier, rechter, advocaat en verdachte, en de implicaties van deze uitvouwende strategieën voor juridische waarheidsproductie.

Mijn waarheidspraktijken: een etnografie

De volgende observaties en beschrijvingen van juridische praktijken zijn gegrond in een etnografische studie naar strafrechtelijke praktijken in een rechtbank in Nederland. Ik heb hierin gepoogd afstand te nemen van de juridische zelfbeschrijving die de activiteit van rechtspreken lokaliseert in de (idealiter) neutrale, boven de partijen staande rechter. In plaats daarvan wilde ik rechtspreken benaderen als een over menselijke en niet-menselijke actoren gedistribueerde, maar altijd lokale praktijk. Mijn studie kenmerkt zich dan ook niet door een nadruk op juridisch ingewikkelde zaken of zaken die veel publiek trekken, maar nu juist door een concentratie op de (bewijstechnisch) vaak simpelere en minder ernstige zaken die door de politierechter worden behandeld.

Na overleg met het hoofd strafrecht van een Rechtbank in Nederland kreeg ik in de lente van 2013 toegang tot de sectie strafrecht. Het veldwerk bestond uit twee fases: in de eerste fase heb ik mij toegelegd op het bestuderen van dossiers, en het kennismaken en converseren met administratief medewerkers, griffiers, en een aantal informanten op strategische posities. In de tweede fase heb ik zaken 'gevolgd' vanaf het moment dat ze, als een dossier, binnenkwamen in de rechtbank. Zo heb ik deze dossiers zelf gelezen, en observeerde ik daarna de rechter in zijn of haar voorbereidingspraktijken. Daarna vergezelde ik dan de rechter naar de terechtzitting, waar ik de verdere afwikkeling van de zaken observeerde. Deze observaties gaven ook gelegenheid om, tussen de zaken door, op meer informele wijze met officieren en griffiers te praten over hun werkpraktijk en de specifieke zaken. Op het moment van schrijven heb ik rond de 180 zaken op deze manier 'gevolgd'.

Een dergelijke concentratie op de alledaagsheid van deze praktijken maakt een aantal fenomenen zichtbaar die dat anders niet zijn: de 'messiness' en materialiteit van de dagelijkse praktijk, de verdeling van het werk over verschillende medewerkers in de rechtbank, of de overwegingen die een rechter maakt die niet gemakkelijk in een geschreven of mondeling vonnis genoemd zullen worden. Tegelijkertijd is dit een benadering die een zekere schaal en reikwijdte kent. Niet alles wordt 'zichtbaar': ook een etnograaf kan niet in de 'hoofden van de actoren' kijken (Garfinkel 1967), en daarnaast is mijn 'zicht' op deze praktijken geïnformeerd door mijn theoretische oriëntatie op het veld en mijn locatie als jonge onderzoeker (zonder juridische achtergrond!) in een voor mij aanvankelijk vreemde 'community of practice' (Lave en Wenger 1991). In het volgende is het mijn doel dan ook niet om (empirisch) generaliserende uitspraken te doen over juridische, of enkel strafrechtelijke, of zelfs enkel 'politierechterlijke' werkpraktijken. In plaats daarvan wil ik een concurrerend perspectief op dominante theoretiserings van juridische werkpraktijken produceren; een perspectief dat nieuwe vragen genereert en zich niet direct laat terugvouwen naar de plooiing van bestaande debatten over rechtspreken. Ook ik *vind* niet slechts mijn object van studie ('juridische waarheidspraktijken') maar *maak* het ook:

'The constructive, theoretical work of theoretically oriented ethnographers [is] putting things into words, and words into things. [...] [It is] Simulta-

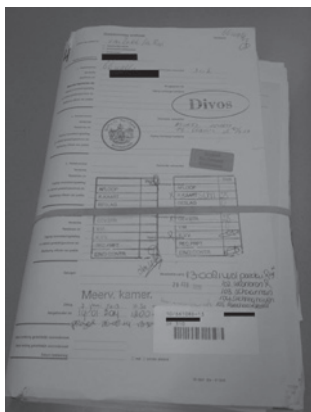
neously developing theory by articulating its practical counterparts, as well as articulating theory through empirical examples.’ (Pols 2014: 11)

Het dossier als gevouwen object: tijd en selectieve (on)zichtbaarheden

‘We waren er niet bij, hè?’, stelt een officier van justitie die ik spreek in de korte pauze die er valt tussen twee zaken. ‘En omdat we er zelf niet bij waren, persen we de wereld op papier.’ En dat is precies al een eerste manier waarop het dossier plaats en actoren in zich vouwt. Het dossier is niet in de laatste plaats een *papieren object*: het vertaalt heterogene entiteiten als gesproken woorden, observaties, maar ook bloedsporen, wapens, zakjes drugs, camerabeelden, en beslissingen van de politie en de rechter-commissaris, in *papieren documenten*, en dan meer precies geschreven documenten of foto’s en afbeeldingen. Bewijsmateriaal transporteren is hier: het *transformeren*. Dossiers zijn zo ‘comprehensive recording devices that register everything in the medium of writing’, of het medium van foto’s en afbeeldingen, ‘even that which is not writing. They register events, voices, gestures, appearances’ (Vismann 2008: 10).

Maar vellen papier zijn nog niet zomaar documenten, i.e. ‘evidence in support of a fact’ (Briet 1951 geciteerd in Buckland 1997). Om te refereren aan de werkelijkheid moet het dossier niet slechts bewijs transporteren (en dus transformeren), maar moet het ook *traceren*. Ten eerste moet het voorzichtig correspondenties bouwen tussen het bewijsmateriaal zelf – een gesproken woord, een vlek bloed op een raamkozijn, zakken wiet – en de papieren weergave ervan. Dit doen deze documenten door heel precies te traceren wanneer, in welke specifieke situatie, en door wie het betreffende materiaal is aangetroffen, geobserveerd, verder onderzocht, of gehoord (als het om gesproken verklaringen gaat). Lynch en McNally (2005) stellen dan ook dat het opbouwen van een strafrechtelijke ‘chain of custody’ bestaat uit het traceren van een ‘chain of reference’: het dossier moet steeds kleine correspondenties verzekeren, bijvoorbeeld tussen een bloedvlek op een raamkozijn, het genummerde monster van deze bloedvlek, en het rapport van het Nederlands Forensisch Instituut dat rapporteert over de uitslag (zie ook Toom 2010).

Een tweede vorm van traceren is gericht op het verzekeren van auteurschap: handtekeningen van daartoe bevoegde ambtenaren of van verdachten, slachtoffers en getuigen, een obsessieve aandacht voor de precieze data van observaties en beslissingen, en officiële stempels van de verschillende actoren – officier van justitie, verbalisant, of rechter-commissaris – maken van stukken papier *bewijsmiddelen*. Soms moeten ook kopieën van documenten gemarkeerd worden als zijnde identiek aan hun origineel aan de hand van een stempel met ‘kopie conform origineel’; soms moet deze stempel *zelf* ook nog eens geautoriseerd worden met de paraaf van degene die deze stempel zette. Op deze manier participeert het dossier in ‘a specific social economy, an economy of law’ (Kozin 2007: 195), welke steeds uitingen verbindt aan auteurs, en zo deze uitingen kwalificeert als legaal relevant (Pottage 2012: 177).

Figuur 1 *Een dossier dat, met oog op de tenuitvoerlegging van een voorwaardelijke straf, uit het archief is gehaald. Handtekeningen, stempels en stickers maken zijn geschiedenis traceerbaar. De namen van de verdachte en van de rechter op het omslag van dit dossier zijn geanonimiseerd.*

Het dossier als geheel traceert ook steeds zijn eigen ontwikkeling: erin te vinden zijn niet slechts rapportages en verslagen, maar ook steeds de documenten en brieven die een officieel gewaarborgde reden of grond geven voor een dergelijke stap in het vooronderzoek. En op zijn omslag (zie figuur 1) traceren stempels, handtekeningen en stickers steeds opnieuw zijn reis door het bureaucratisch netwerk aan juridische actoren: ‘Signs of its history are continuously and deliberately inscribed upon the artifact itself’. Het dossier is zo een ‘chronicle of its own production, a sedimentation of its own history’ (Hull 2003: 296). Op deze manier participeert het dossier in de ‘machinery of sameness’ (M’charek et al. 2013) die rechtssystemen met een nadruk op procedurele rechtvaardigheid kenmerkt: het dossier traceert dat de documenten in het dossier (en het dossier zelf) op correcte en rechtmatige wijze tot stand zijn gekomen. Maar ook moet het dossier dit doen om *toekomstige behandeling* van de zaak te verzekeren: alleen als het voorzichtig correspondenties heeft opgebouwd en auteurschap heeft toegeschreven, kan het dossier, en de documenten daarin, ingezet worden in de plaats en tijd van het onderzoek ter terechtzitting. Zo vouwt het zowel geschiedenis als toekomst in zich.

Maar het dossier heeft ook een ander bestaan; ‘it is [both] an object and a story’ (Kozin 2007: 195). En ook in de verhalen die het vertelt anticipeert het evenzeer op zijn toekomst, en produceert het geheel eigen zichtbaarheden en onzichtbaarheden.

Dat wordt het duidelijkst in de verschillende geschreven processen-verbaal in het dossier, bijvoorbeeld processen-verbaal van getuigenverklaringen, van het verhoor van de verdachte, of de bevindingen van de politie. Deze processen-verbaal

worden opgesteld in een spanningsveld: aan de ene kant wordt getuigen, slachtoffer en verdachten gevraagd hun verhalen zo veel mogelijk in de eerste persoon enkelvoud en 'in hun eigen woorden' te vertellen. Alleen als er geen twijfel bestaat over wie wat precies zag of deed, en wanneer, kan men immers tot een bewezenverklaring van het ten laste gelegde feit komen. Aan de andere kant moet ook duidelijk zijn hoe het 'werkelijke gebeurde' zich verhoudt tot de in het Wetboek van Strafrecht opgenomen delictsomschrijving. Met andere woorden: processen-verbaal moeten steeds de juridische operatie van *subsumptie* anticiperen, dat wil zeggen de vraag of het 'werkelijk gebeurde' inderdaad 'onder' of 'binnen' de in het Wetboek van Strafrecht te vinden delictsomschrijving valt (zie voor dit punt Komter 2002, 2003, 2006). Dit is natuurlijk de vraag die in de toekomstige terechtzitting centraal staat. De eisen waar deze processen-verbaal aan moeten voldoen zijn dus: het moet verslag doen van de feiten (in het verleden), het moet het heden (van het verhoor) traceren, en het moet op de toekomst anticiperen (het onderzoek ter terechtzitting). Als gevolg van deze eisen produceren processen-verbaal geheel eigen zichtbaarheden en onzichtbaarheden. Neem bijvoorbeeld het volgende fragment uit een (uiteraard door verbalisant en slachtoffer ondertekend) proces-verbaal van de aangifte door Heleen Versluis, een slachtoffer van huiselijk geweld:

'Ik doe aangifte van mishandeling tegen mijn ex-vriend, genaamd Johan Verhoeven. [...] Ik zal u vertellen wat er vanmiddag is gebeurd. Ik was vanmiddag, donderdag 3 mei 2012 omstreeks 15:15 aan de Keiweg 68 de Rotterdam. Aldaar is het bedrijf ZVB Tegelzetters gevestigd. Ik was daar op bezoek omdat mijn vriendin daar werkt. Ik was binnen [...] en ik hoorde dat Johan mij riep. Ik ging naar buiten en zag dat Johan inderdaad voor de deur stond. [...] Johan zei dat hij met mij wilde praten. Ik heb toen gezegd dat ik dat niet wilde. Johan vroeg mij toen of het echt over was tussen ons. Ik antwoordde hierop dat dat volgens mij al een tijdje zo was. [...] Ik hoorde toen dat Johan herhaalde dat het dan ook echt over was. Vervolgens zag en voelde ik dat Johan mij ineens een klap gaf, met zijn vlakke hand aan de rechterkant van mijn gezicht. Ik voelde hierdoor enorme pijn aan mijn hoofd. Het werd zwart voor mijn ogen en ben op de grond gevallen. [...]

Op deze manier wordt haar verhaal zo opgeschreven dat het op de tenlastelegging anticipeert, die uitgaat van de strafrechtelijke definitie van 'opzettelijke mishandeling', dat wil zeggen, 'het toebrengen van verwondingen of pijn of andere schade tegen het lichaam van een persoon gericht'. Ten eerste zag het slachtoffer dat het *Johan* was die haar een klap gaf (en dus niet iemand anders); ze *voelde* ook dat hij haar een klap gaf, die op de rechterkant van haar gezicht terecht kwam (deze klap was dus 'tegen het *lichaam* van de persoon gericht'); en daarnaast heeft ze pijn ondervonden. Ook fixeert dit schriftelijke verslag het gebeurde in plaats (Rotterdam) en tijd (3 mei 2012, rond kwart over drie 's middags). Ook dit is juridisch relevant, aangezien de tenlastelegging de datum en plaatsnaam van het ten laste gelegde feit zal vermelden.

‘In dit geval wordt de verdachte dan ook ten laste gelegd dat **hij op** of omstreeks **3 mei 2012** te **Rotterdam** opzettelijk mishandelend een persoon (te weten **H.A. Versluis**), **meermalen, althans eenmaal, (met kracht) in/op/tegen het gezicht heeft geslagen/gestompt**, waardoor deze letsel heeft bekomen en/of pijn heeft ondervonden; (art 300 lid 1 Wetboek van Strafrecht)’ (dikgedrukte tekst in het origineel)

Hier zien we, in dikgedrukte letters, dat plaats, tijd, en de naam van het slachtoffer worden genoemd, en de specifieke details van het gebeurde. De niet-dikgedrukte tekst citeert de beschrijving van opzettelijke mishandeling in het Wetboek van Strafrecht.

Nu heeft dit bewijsstuk al een aantal dingen bewerkstelligd. Een dialoog op het politiebureau tussen slachtoffer en verbalisant is vertaald in een geschreven narratief dat volledig in de eerste persoon enkelvoud is opgesteld. Deze dialoog zelf is voor ons nu *onzichtbaar* geworden: we weten *dat* deze heeft plaatsgevonden. Echter, omdat we enkel nog een schriftelijk narratief in de eerste persoon enkelvoud hebben, weten we niet hoe en waar de verbalisant het slachtoffer heeft aangespoord om de gebeurtenissen op een specifieke manier te beschrijven – wat, volgens Komter (2002, 2003, 2006), veelvuldig gebeurt aangezien verbalisanten in hun verslaggeving anticiperen op een specifieke tenlastelegging en het onderzoek ter terechtzitting. Komter stelt dan ook dat ‘considering the way in which this text has emerged, it will be clear that the interrogator’s activities are “noticeably absent”’ (2006: 222). Of toch in ieder geval: *absently present*. Want in deze vertaling van ‘talk’ naar ‘tekst’ is een bepaalde geschiedenis geschreven – die over het ‘werkelijk gebeurde’ op drie mei 2012 – en, op het eerste gezicht, uitgewist. Maar is ze ook verloren?

Papieren verslag op papieren verslag, steeds toewerkend naar de plaats en tijd van de terechtzitting en de tenlastelegging, terwijl het handelingen en tijden in het verleden traceert: zo medieert het dossier toegang tot het ‘werkelijk gebeurde’. Het ‘werkelijk gebeurde’ compatibel maken met een strafrechtelijk oordeel (vgl. Latour 2010) bestaat hier uit het zowel zichtbaar als onzichtbaar maken van geschiedenissen, en precies door deze temporele (on)zichtbaarheden wordt het dossier *toekomstbestendig*. En toch is deze geschiedenis nog niet volledig verloren: ‘history’, zo zien we ter terechtzitting, ‘can strike back capriciously’ (M’charek 2014: 31).

Ter terechtzitting: het dossier als object van uitvouwende praktijken

Als een dossier binnenkomt op de rechtbank controleren administratief medewerkers eerst of de documenten in het dossier, en het dossier zelf, voldoen aan de procedurele eisen, waarna ze het registeren. In de praktijk betekent dit vooral het traceren van handtekeningen, data en stempels: wanneer is het dossier binnengekomen? Waar is het geautoriseerd proces-verbaal van het verhoor bij de rechter-commissaris? Is er een origineel ‘proces-dossier’ (het dossier dat verslag doet van het vooronderzoek van de politie) aanwezig, of in ieder geval een ‘kopie conform

origineel'? Op welke datum is dit reclasseringsrapport op de rechtbank binnengekomen, en in welk dossier op de 'dossier-kamer' hoort het? Alleen als het dossier steeds de correcte procedurele paden heeft gevolgd kan het, als een zaak, behandeld worden ter terechtzitting. De letterlijk op zijn oppervlakte geschreven geschiedenis van stempels, handtekeningen en data zorgt er zo voor dat het dossier zijn pad mag vervolgen; op deze manier is dit traceren 'both logistical and legal' (Latour 2010: 79). Als de datum van de terechtzitting nadert, wordt het dossier uit de 'dossier-kamer' gehaald, en voorbereid door griffiers en rechters, die in hun 'dossierwerk' (Scheffer 2005, 2007) orde scheppen in de informatie aan de hand van het coderen, arceren en herordenen van documenten (Van Oorschot 2014).

Ter terechtzitting raakt het dossier geïmpliceerd in een complex *intertekstueel veld* (Lynch en Bogen 1996; Scheffer 2006), waarin de presentatie van geschreven of (foto)grafisch bewijs wordt verweven met gesproken verklaringen van de verdachte (en eventueel getuige-deskundigen of getuigen en slachtoffers). Documenten structureren zo de gesproken interacties tussen officier van justitie, rechter, verdachte en advocaat in een praktijk die Lynch en Bogen (1996) ook wel 'documentary methods of interrogation' noemen. Het is in deze setting dat het dossier soms 'gevouwen' blijft – en wordt ingezet als een neutrale 'container' van bewijsstukken – maar ook kan worden ingezet als een (materieel) object met een geschiedenis. Op dergelijke momenten, zal ik laten zien, wordt het uitgevouwen, geeft het deze onzichtbare wordingsgeschiedenissen prijs en komt de 'waarheidsfunctie' van het dossier in het hier-en-nu van de terechtzitting in gevaar.

Een voorbeeld van beide typen praktijken is de zaak-Hendriks. Jos Hendriks, een beveiligder van een nachtclub, wordt ervan beschuldigd een jonge vrouw nogal hardhandig te hebben aangepakt tijdens de uitoefening van zijn vak. Deze vrouw was zeer aangeschoten, zou Hendriks aan hebben gevlogen toen Hendriks haar apart had genomen en hij de politie belde om haar op te halen. In deze schermutseling zou hij haar in het gezicht hebben geslagen, wat zich zou laten kwalificeren als mishandeling. De politie, die kort daarna arriveerde bij de nachtclub, heeft Hendriks destijds aangemerkt als verdachte. Aanwezig in het dossier zijn een aantal getuigenverklaringen die onderling nogal wat tegenstrijdigheden bevatten: zo zijn er een aantal verklaringen van omstanders, en ontlastende verklaringen van collega-beveiligers van Hendriks. Ook aanwezig is een foto van het gezicht van het slachtoffer, op welke foto het letsel te zien zou zijn. Het slachtoffer heeft echter geen aangifte gedaan, en de verdachte ontkent dat hij het slachtoffer heeft geslagen. Tijdens de terechtzitting houdt hij vol dat hij *haar* slagen enkel heeft *afgeweerd* met zijn onderarm.

De officier van justitie refereert in haar requisitoir aan de ontlastende verklaringen van de collega-beveiligers van Jos als ze zegt:

'Ja, uw collega's zeggen, 'ik heb niets gezien'. Maar dat zie ik wel vaker, dat mensen in uw vak elkaar ontzien. Dus dat maakt deze verklaringen voor mij nog geen *ontlastende* verklaringen.'

De officier relativeert de waarheidswaarde van de twee bewijsstukken door twijfel te zaaien over de partijdigheid, en daarmee betrouwbaarheid, van de twee getuigen. De advocaat van Hendriks gebruikt deze twee ontlastende verklaringen natuurlijk om juist het tegendeel te beargumenteren: als twee getuigen zeggen dat meneer Hendriks het slachtoffer niet heeft geslagen, dan staat dat op gespannen voet met het verhaal van het slachtoffer zoals zij dat relateerde aan de verbalisanten ter plaatse. Hoewel juristen weten dat de processen-verbaal niet per se een 'exact representation' (Komter 2006: 222) van de gesproken woorden van de getuigen of verdachte zijn, fungeren deze documenten hier als 'at least a reflection of what has been said in the interrogating room' (ibid.). En omdat deze processen-verbaal op zijn minst een waarachtige reflectie zijn van het 'werkelijk gezegde', kunnen advocaat en officier van justitie deze verhalen tegen elkaar afzetten, en er, aan de hand van een onderlinge vergelijking, een plausibel en coherent verhaal over het 'werkelijk gebeurde' uit construeren.

Echter, het dossier *zelf* kan ook onderwerp van strijd worden. In zulke gevallen zetten procespartijen niet enkel in op wat er aan materiaal 'in' het dossier zit, maar op het dossier als een object dat een complexe wordingsgeschiedenis kent. Deze strategieën vouwen het gevouwen object *open*; roepen deze slechts deels zichtbare wordingsgeschiedenis opnieuw in leven. De advocaat van Hendriks zet deze strategie in als hij begint aan zijn verweer, dat zich toespitst op een verklaring van een vriendin van het slachtoffer:

'Meneer de politierechter, het staat vast dat de sfeer die daar heerste erg agressief en hysterisch was. Mevrouw [het slachtoffer] heeft zich destijds niet onbetuigd gelaten, en mijn cliënt heeft mevrouw dan ook afgeweerd. Een van de vriendinnen van het slachtoffer zegt [in haar getuigenverklaring] wel de beweging van de arm van mijn cliënt te hebben gezien, maar het moet worden opgemerkt dat ze niet zag *dat* Hendriks mevrouw raakte. Het is ook een beetje de manier waarop de politie dit soort dingen opschrijft. Dan vragen ze: "heeft u meneer haar zien raken?", en dan zegt de getuige "nee", of misschien iets anders. Maar de politie schrijft dan op: "heeft niet gezien *of* meneer haar raakte". En dat maakt het dan een verklaring die niet belastend, maar ook niet ontlastend is: de getuigen lijken zo gewoon niets te hebben gezien. Maar dat had het wel kunnen zijn: misschien heeft de getuige wel degelijk gezien *dat* een en ander niet is gebeurd, en dan zouden we een ontlastende verklaring hebben.'

Hier gebeurt er iets interessants: de advocaat wijst de politierechter erop dat er in de getuigenverklaring een ambiguïteit zit die de consequentie is van 'de manier waarop de politie dit soort dingen opschrijft'. De ondervraging van de verdachte over het werkelijk gebeurde aan de hand van dit document verschuift nu naar een *ondervraging van het document zelf* (vgl. Lynch en Bogen 1996). In de vertaling van gesproken woorden naar een schriftelijke verklaring, suggereert de advocaat, gaan cruciale nuances verloren. De activiteit van verbaliseren brengt onherroepelijk een transformatie aan, zodat deze getuigenverklaring twee dingen betekent: of de getuige heeft gezien *dat* Hendriks het slachtoffer niet heeft geslagen, of de

getuige heeft niet gezien *of* de verdachte het slachtoffer heeft geslagen. De rechter spreekt uiteindelijk ‘met tegenzin’ [sic] vrij: deze getuigenverklaring kan niet meer de indruk wekken dat ze precies correspondeert met wat er *werkelijk gezegd* is in de verhoorkamer van de politie, laat staan dat ze iets kan zeggen over het *werkelijk gebeurde*, op de stoep voor de nachtclub, zes maanden geleden.

Zoals het vignet in de introductie al suggereerde, wordt ook de *begrenzing* van het dossier in de openvouwende strategieën van advocaten en verdachten (en soms rechters) betrokken. Want terwijl het dossier steeds zijn verdere aanwas traceert, rapporteert en motiveert het *niet* de keuze om te staken met het vooronderzoek of het horen van getuigen. En hier ontstaat ruimte voor kritiek op het dossier zelf: wellicht is het wel op een vooringenomen wijze opgesteld. De advocaat in de eerstgenoemde zaak (zie introductie) suggereerde bijvoorbeeld dat de politie concurrerende verklaringen uit het dossier heeft geweerd. Zo verschijnt het dossier ook als een object dat nog niet ‘af’ is. Ook verdachten wijzen politierechters hier nogal eens op, zoals deze van diefstal van een mobiele telefoon beschuldigde jongeman:

‘Waarom hebben ze geen vingerafdrukken van die telefoon genomen dan? Ik zou hem als laatste in mijn handen hebben gehad voordat ze hem bij mij in de buurt vonden, volgens dit verhaal, maar dat stellen ze dan weer niet vast. En er moeten toch camerabeelden zijn van die stoep daar? Maar ze hebben niks geen camerabeelden bekeken. Ik word zo in mijn verdediging geschaad.’

Het komt dan ook regelmatig voor dat een advocaat ter terechtzitting verzoekt om het horen van extra getuigen of het naslaan van videobeelden van bijvoorbeeld beveiligingscamera’s. De wordingsgeschiedenis van het dossier dringt zich hier op, aangezien het dossier nog niet ‘af’ is. Het kan nog verder gemaakt (vervolmaakt?) worden.

Op zulke momenten moeten natuurlijk de correcte ‘vouwmethoden’ geobserveerd worden: niet *elk* papieren document kan of mag ‘in’ het dossier gevouwen worden. In het volgende fragment zien we de rechter zich buigen over de vraag of een document – in dit geval, een e-mail van een behandelend expert – opgenomen kan worden in het dossier en zo kan gaan dienen als relevante informatie over de persoonlijke omstandigheden van de verdachte. Als deze verdachte mee zou willen werken met reclassering, vertelde de rechter mij eerder, zou hij een gedeelte van de gevangenisstraf voorwaardelijk kunnen opleggen. Dan zou de verdachte, onder toezicht van reclassering, hulp kunnen krijgen bij een aantal psychische problemen. De verdachte had echter eerder geweigerd met reclassering te praten over rehabilitatieve opties, omdat hij – zo vertelt de verdachte – het gevoel had dat reclassering hem benadeelt. Zijn raadsman heeft er ter terechtzitting het volgende over te zeggen:

Advocaat: ‘Meneer de politierechter, vanuit praktisch oogpunt is het misschien handig als ik even een e-mail van de Bouman-kliniek aan u voorleg, zodat u deze even kan bespreken met mijn cliënt.’

De advocaat staat op om de rechter een papieren uitdraai van deze e-mail te overhandigen. Deze e-mail is verstuurd door een behandelaar van de Bouman-kliniek die eerder met de verdachte heeft gewerkt.

Rechter: 'Maar deze e-mail is van 21 januari! Dat is toch wel erg laat, moet ik zeggen.' [de terechtzitting vond plaats in februari 2014]

Advocaat: 'Ja, wij hebben niets meer vernomen vanuit de reclassering, dus ik ben er zelf even achteraangegaan.'

Rechter: 'Van wie is dit bericht precies?'

Advocaat: 'Van mevrouw Hellevoet, ziet u, Sarah Hellevoet.'

De rechter bestudeert de e-mail, en merkt op: 'Tsja, ik zie hier dat er wordt gezegd dat u [de verdachte] ernaar neigt te stelen... u neigt naar kleptomanie, zie ik. Maar ik moet daar wel meer over weten hoor. Want dit wordt dan wel op papier gezet, maar de vraag is of daar enige deskundigheid aan verbonden is.'

De rechter concludeert dat de e-mail die door de advocaat werd gepresenteerd best wat waarheid kan bevatten; ook is duidelijk wanneer mevrouw Hellevoet deze uitspraak heeft gedaan over de verdachte (21 januari). Tegelijkertijd is voor hem onduidelijk 'welke deskundigheid' er aan deze e-mail verbonden is. Afgezien van behandelaar, wie is mevrouw Hellevoet precies? De afwezigheid van een handtekening werkt ook niet mee: onduidelijk is of deze behandelaar spreekt in de capaciteit van een deskundige. De rechter houdt uiteindelijk de zaak aan: ondanks dit inzicht in de kleptomanie van de verdachte weigert hij conclusies aan deze e-mail te verbinden, en maant de verdachte zich te melden bij de reclassering. Deze beslissing van de rechter zal later worden uitgewerkt in een procesverbaal van het onderzoek ter terechtzitting, dat ondertekend wordt door de rechter en in het dossier wordt gevoegd. Dit dossier zal dan een officieel reclasseringsrapport afwachten. Het dossier is 'open' gehouden, dat is, tot aan de datum van de nieuwe terechtzitting: een kleine overwinning voor de advocaat. Open- en hervouwen bestaat zo uit een spel met de temporaliteit van het dossier: het bestaat uit het inzetten van verborgen geschiedenissen om een schuldigverklaring in het hier-en-nu te dwarsbomen, of dan toch, voor bepaalde of onbepaalde tijd, aan te houden.

Reflecties op relationaliteit, representatie en juridische waarheden

De strijd ter terechtzitting is er niet alleen een tussen concurrerende verhalen, waarbinnen het dossier slechts een transparante, representatieve rol speelt; strijd strekt zich uit tot de begrenzing en samenstelling van het dossier, en de ongeschreven geschiedenissen die het, als afwezige aanwezigheid, nog 'in' zich draagt: 'history can be recalled in objects. History is never left behind' (M'charek 2014: 3). Door de *recalcitrantie* van het dossier in de juridische waarheidsvinding centraal te stellen, compliceert dit stuk de dominante, rechtssociologische focus op verhalen en informatie 'in' het dossier. De notie van het gevouwen object (M'charek 2014) is hier nuttig gebleken, aangezien het een vocabulaire biedt om

de (on)zichtbaarheid van de verschillende tijden die in dossiers besloten liggen te duiden. Deze tijden – expliciet getraceerd, dan wel rondwarend in onzichtbaarheid – zijn de sleutel om het dossier in zijn tweeledige rol in juridische waarheidsvinding te begrijpen. Het biedt de mogelijkheid empirisch te volgen *hoe* het dossier toegang tot de werkelijkheid medieert, de rol die de toekomstige beslissing speelt in de specifieke manieren waarop het correspondentie met het werkelijke gebeurde bouwt, en hoe en waar het procespartijen mogelijkheden biedt om deze correspondentie met de werkelijkheid te problematiseren. Op deze manier suggereert dit stuk dat juridische constructie en deconstructie van zaken niet dus niet enkel een kwestie is van ‘disturbing the *social* and *cognitive* networks that surround and strengthen [...] [truth-] claims’ (Fuchs en Ward 1994: 482, nadruk van de auteur). De praktijk van het maken en hermaken van de ‘zaak’ kan zich namelijk ook uitstrekken tot een problematisering van de (gevouwen) *objecten* in deze netwerken: ‘the strength of the case usually depends on the careful choreography of several witnesses, expert testimony, [but also] physical evidence, documents, and so on’ (ibid.: 487).

Nu wordt actor-netwerk theorie vaak begrepen als een theorie die, a priori, agency toeschrijft aan zowel menselijke als niet-menselijke actoren. Een dergelijk begrip van actor-netwerk theorie mist de centrale claim van ANT: dat agency een *relatieve effect* is in, en van, praktijken (Law 2009) (en dat intentionaliteit geen vereiste is voor agency, maar dat terzijde). *Waar* en *hoe* zowel menselijke als niet-menselijke actoren in relatie tot elkaar agency uitoefenen blijft een empirische vraag. Door te benadrukken dat het dossier op verschillende manieren geïmpliceerd raakt in waarheidsproducerende activiteiten, heeft dit stuk twee *modaliteiten van agency* van het dossier kunnen traceren: aan de ene kant traceerde het de momenten waarop het dossier wordt ingezet als onproblematische representatie, aan de andere kant maakte het ruimte voor een begrip van situaties waarin het dossier als een gevouwen object verschijnt. Of het dossier nu ‘in actie’ komt als *representatie* of als *object*: beide modaliteiten van agency zijn het effect van de *relatie* tussen de specifieke temporele vouw die het dossier zelf is, en de praktijken waar het vervolgens in wordt ingezet.

De suggestie dat de representatieve werking van zulke *inscripties* geen vanzelfsprekendheid is, maar een effect is van allerhande praktijken wordt gespiegeld in de nadruk die ANT legt op *mediaties*. Tussen kennend subject en object van kennis is er geen directe relatie; deze relatie moet worden opgebouwd aan de hand van mediërende, en dus transformerende actoren. Succesvolle representatie – de vraag of een inscriptie inderdaad kan spreken over de werkelijkheid – is zo het gevolg van meer of minder succesvolle mediaties. Deze mediërende actoren kunnen zowel talig als niet-talig zijn: een dossier kan bijvoorbeeld enkel papier transporteren, maar transporteert ook bij de gratie van meer ‘semiotische’ technieken als woorden, handtekeningen en stempels. Net als in de wetenschap kunnen ook in het recht de waarheidsclaims die zo resulteren, aangevallen worden op basis van de mediërende ‘methods and techniques used to generate’ deze claims (Fuchs en Ward 1994: 493).

Toch is het belangrijk om de parallellen tussen wetenschappelijke en juridische vormen van waarheidsproductie niet te overschatten. Want waarheidsproductie

in wetenschappelijke praktijken is vaak een gevolg van wat Latour en Woolgar de ‘deletion of modalities’ (1979) hebben genoemd: het steeds verder wegvallen van kwalificerende, contextualiserende informatie – onder andere auteursnamen! – die van simpele ‘statements’ ‘feiten’ maakt. In het dossier zien we een dergelijke operatie ook terug als het gaat om het onzichtbaar worden van de context van verhoren, en de reductie van complexe face-to-face interacties tot een geschreven document dat dan als bewijsstuk moet dienen. Echter, juridische waarheidsproducties kunnen enkel tot stand komen als andere, contextualiserende en kwalificerende informatie zichtbaar is en, tot aan het uiteindelijke vonnis, dat ook *blijft*: precieze data, tijden, personen en bureaucratische ‘auteurs’ (of beter: ‘autoriseerders’) worden onvermoeibaar getraceerd door het dossier zelf. Het dossier is immers niet enkel actief in het transporteren (en dus transformeren) van bewijs, maar ook in de *enactment* (vgl. Mol 2002) van procedurele rechtvaardigheid. Daarnaast heb ik laten zien dat ook die ‘onzichtbare’ beslissingen en contexten – de verhoorkamer, besluitvorming over het vooronderzoek – op een *afwezige manier aanwezig blijven*: ze waren nog rond in de verweren van advocaten als deze beargumenteren dat een en ander toch ook het gevolg is van ‘hoe de politie zoiets opschrijft’. Om deze reden is ook de notie van ‘black-boxing’ (Latour: 1999) minder geschikt om het dossier te begrijpen: een black box maakt al het werk dat eraan voorafgaat, of erin omgaat, onzichtbaar – totdat het object weigert te functioneren, kapot gaat. Een gevouwen object daarentegen ‘indexes and enacts its history’ (M’charek 2014: 31), ook al zijn sommige geschiedenissen ervan onzichtbaar. Daarnaast kunnen deze geschiedenissen zich gaan roeren zonder dat er sprake is van een ‘break-down’ van het object en de praktijk. Bij een slecht of slordig gevouwen dossier – waar bijvoorbeeld handtekeningen ontbreken, of de ongeschreven geschiedenis van een verhoor zich te direct opdringt – is er nog steeds sprake van een aantal perfect juridisch-legitieme manieren om de juridische praktijk voort te zetten, zoals een vrijspraak, een ontslag van rechtsvervolging, een aanhouding.

Nog een verschil tussen recht en wetenschap: waar rechters ‘arrêts’ produceren, schrijven wetenschappers ‘please-go-ons’ (Latour 2010: 204). Dit stuk is geen vonnis, geen laatste woord, over het dossier; wel, hopelijk, een interventie in het denken over dossiers: een aanzet om de temporaliteiten van dossiers (en dergelijke inscripties) serieus te gaan nemen.

Literatuur

- Atkinson, J.M. en P. Drew (1979) *Order in Court: the Organization of Verbal Interaction in Judicial Settings*. New Jersey: Humanities Press.
- Bennett, L.W. en M.S. Feldman (1981) *Reconstructing Reality in the Courtroom*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Briet, S. (1951) *Qu'est-ce que la documentation*. Paris: EDIT.
- Buckland, M.K. (1997) What is a Document? *Journal of the American Society for Information Science*, 48(9): 804-809.
- Conley, J.M. en W.M. O’Barr (1998) *Just Words: Law, Language, and Power*. Chicago: University of Chicago Press.

- Crijns, J.H. en P.P.J. van der Meij (2005) Over de grenzen van de materiële waarheidsvinding. In: R.H. Haveman en H.C. Wiersinga (red.) *Langs de Randen van het Strafrecht*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers, 245-269.
- Derrida, J. (1967) *Of Grammatology*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Dingwall, R. (2000) Language, Law, and Power: Ethnomethodology, Conversation Analysis, and the Politics of Law and Society Studies. *Law and Social Inquiry*, 25(3): 885-911.
- Fuchs, S. en S. Ward (1994) What is Deconstruction, and Where and When does it take Place? Making facts in Science, Building Cases in Law. *American Sociological Review*, 59(4): 481-500.
- Garfinkel, H. (1967) *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Hull, M.S. (2003) The File: Agency, Authority, and Autography in a Pakistan Bureaucracy. *Language and Communication*, 23(3): 287-314.
- Huls, N. (2006) De rechter is geen waarheidsvinder, maar een motiverende beslisser! *Rechtsfilosofie en Rechtstheorie*, 35(1): 3-7.
- Jackson, B.S. (1990) Narrative Theories and Legal Discourse. In: C. Nash (red.) *Narrative in Culture*. London: Routledge, 23-50.
- Jackson, B.S. (1996) 'Anchored narratives' and the Interface of Law, Psychology and Semiotics. *Legal and Criminal Psychology*, 1: 17-45.
- Komter, M. (2000) The Power of Legal Language: the Significance of Small Activities for Large Problems. *Semiotica*, 131(3/4): 415-428.
- Komter, M. (2003) The Interactional Dynamics of Eliciting a Confession in a Dutch Police Interrogation. *Research on Language and Social Interaction*, 36(4): 433-470.
- Komter, M. (2006) From Talk to Text: The Interactional Construction of a Police Record. *Research on Language and Social interaction*, 39(3): 201-228.
- Kozin, A. (2007) The Legal File: Folding Law, Folded Law. *International Journal for the Semiotics of Law*, 20(1): 191-216.
- Latour, B. (1999) *Pandora's Hope: Essays on the Reality of Science Studies*. Cambridge: Harvard University Press.
- Latour, B. (2010) *The Making of Law: an Ethnography of the Conseil d'Etat*. Cambridge: Polity Press.
- Latour, B. en S. Woolgar (1979) *Laboratory life: The Construction of Scientific Facts*. Princeton: Princeton University Press.
- Lave, J. en E. Wenger (1991) *Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Law, J. (2009) Actor Network Theory and Material Semiotics. In: B.S. Turner (red.) *The New Blackwell Companion to Social Theory* (3d edition). Oxford: Blackwell, 141-158.
- Lynch, M. (1993) *Scientific Practice and Ordinary Action*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lynch, M. en D. Bogen (1996) *The Spectacle of History: Speech, Text, and Memory at the Iran-Contra Hearings*. Durham: Duke University Press.
- Lynch, M. en R. McNally (2005) Chains of Custody: Representation, Visualization and Accountability in the Processing of DNA Evidence. *Communication & Cognition*, 38(3/4): 297-318.
- Matoesian, G. (1993) *Reproducing rape: Domination through Talk in the Courtroom*. Cambridge: Polity Press.
- M'charek, A. (2014) Race, time, and folded objects: The HeLa error. *Theory, Culture and Society*, 31(6): 29-56.
- M'charek, A., R. Hagendijk en W. de Vries (2013) Equal before the Law: on the Machinery of Sameness in Forensic DNA Practice. *Science, Technology and Human Values*, 38(4): 542-565.

- Mol, A. (2002) *The Body Multiple: Ontology in Medical Practice*. Durham: Duke University Press.
- Oorschot, I. van (2014) Seeing the Case Clearly: File-Work, Material Mediation, and Visualizing Practices in a Dutch Criminal Court. *Symbolic Interaction*, 37(4): 439-457.
- Pols, J. (2014) Making Big Words Work: About the Surprising Intellectual Craft of Pointing and Folding. Paper gepresenteerd op 28 april, Amsterdam, voor Eating Bodies seminar *Thinking through Abstract Nouns*.
- Pottage, A. (2012) The Materiality of What? *Journal of Law and Society*, 39(1): 167-183.
- Scheffer, T. (2003) The Duality of Mobilization: Following the Rise and Fall of an Alibi-Story on its Way to Court. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 33(3): 313-347.
- Scheffer, T. (2004) Materialities of Legal Proceedings. *International Journal for Semiotics of Law*, 17(4): 356-389.
- Scheffer, T. (2005) Courses of Mobilisation. Writing Systematic Micro-histories on Legal Discourse. In: Max Travers en Reza Banakar (red.) *Theory and Method in Socio-Legal Research*. Oxford: Hart Publishing, 75-89.
- Scheffer, T. (2006) The Microformation of Criminal Defense: on the Lawyer's Notes, Speech Production, and the Field of Presence. *Research on Language and Social Interaction*, 39(3): 303-342.
- Scheffer, T. (2007) File Work, Legal Care, and Professional Habitus: an ethnographic Reflection on Different Styles of Advocacy. *International Journal of the Legal Profession*, 14(1): 57-81.
- Teubner, G. (1989) How the Law Thinks: Towards a Constructivist Epistemology of Law. *Law & Society Review*, 23(5): 727-758.
- Toom, V. (2010) *Dragers van waarheid: normatieve aspecten van 20 jaar forensisch DNA onderzoek in Nederland* (PhD Thesis). FMG: Amsterdam Institute for Social Science Research.
- Travers, M. en J.E. Manzo (1997) *Law in Action: Ethnomethodological and Conversation Analytical Approaches to Law*. Aldershot: Ashgate.
- Valverde, M. (2003) *Law's Dream of a Common Knowledge*. Princeton: Princeton University Press.
- Vismann, C. (2008) *Files: Law and Media Technology*. Stanford: Stanford University Press.